

ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО

УДК 81'25: 811.111

DOI <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2023.4/27>

Конкульовський В. В.

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка

Войтів О. І.

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка

ОСОБЛИВОСТІ ВІДТВОРЕННЯ НЕНОРМАТИВНОЇ ЛЕКСИКИ НА ОСНОВІ КІНОКАРТИНИ «ДЕДПУЛ»

Публікація актуалізує питання характерологічного відтворення ненормативної лексики в кіноперекладі на прикладі фільму «Дедпул». Дослідження зосереджується на особливостях, актуальності та важливості відтворення ненормативної лексики. Звертаючись до цього популярного супергеройського блокбастера, стаття розглядає стратегії та прийоми, які використовуються для передачі образливих висловів, зберігаючи контекст, автентичність та емоційну силу оригіналу. Стаття аналізує прийоми, які використовуються у перекладі кінотексту «Дедпул», щоб передати характер та стиль мовлення персонажів, не порушуючи мовних норм та враховуючи сензитивність аудиторії. При роботі над кіноперекладом, перекладачі стикаються з викликами передачі емоційного забарвлення та стилю героїв, зберігаючи при цьому відтінки оригінальної версії. Актуальність цієї статті полягає в тому, що ненормативна лексика – це часто використовуваний елемент мови в культурі сучасного світу, і вона набуває особливого значення у фільмах такого жанру, як «Дедпул». Дослідження та аналіз стратегій перекладу ненормативної лексики в кіноперекладі допомагають зрозуміти як перекладачі справляються з цим викликом і як це впливає на сприйняття та спілкування з аудиторією. Завдяки даному дослідженню були виявлені ефективні підходи та прийоми, що допомагають перекладачам зберегти оригінальний характер фільму, передаючи його належний емоційний вплив на глядача, при цьому враховуючи особливості мови цільового оточення. На основі досліджень формується висновок про важливість грамотного відтворення ненормативної лексики в кіноперекладі. Таким чином, стаття ставить за мету допомогти перекладачам та дослідникам кіноперекладу впоратися з викликами, пов'язаними з перекладом ненормативної лексики, зокрема у кіноперекладі фільму «Дедпул», що може стати корисним інструментом у підвищенні якості кіноперекладу та збереженні стилістичних особливостей оригіналу.

Ключові слова: ненормативна лексика, еквівалент, кінотекст, експресивність, обценена лексика, перекладач, переклад.

Постановка проблеми. Питання відтворення ненормативної лексики у кіноіндустрії активно досліджується перекладознавцями. Проблема перекладу насамперед пов'язана з правильним підбором еквіваленту чи контекстуального відповідника, який би передавав не лише мовну складову, але й максимально точно зберігав експресивне забарвлення та ситуативну емоційність мовця, відповідаючи при цьому цілісному образу персонажа, адже кожне нецензурне слово має певне завдання від режисера, певний вплив на глядача з метою викликати конкретні емо-

ції, і тому надзвичайно важливо адекватно відтворити такий задум і вплив у мові перекладу. У кіноіндустрії нецензурна лексика – це передусім характеристика персонажа, оцінка поведінки та дій героя, спосіб передачі колориту, побуту, звичаїв. Якщо знебарвити ненормативну лексику при перекладі, окремий кінодіалог чи кінотекст загалом одразу може набути сухості та монотонності, втратити первинне завдання викликати певні емоції у глядача. Тому до перекладу такого типу лексики потрібно підходити вкрай обережно та відповідально.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У сучасній парадигмі вітчизняного перекладознавства проблеми кіноперекладу викликають жвавий інтерес серед наукової спільноти. До основних питань, що активно досліджуються, відносяться: історичні аспекти розвитку кіноперекладу, відтворення комічного в кінотексті, особливості транскодування фільмонімів, допустимі межі доместикації та форенізації, специфіка перекладу анімаційних фільмів тощо (В.В. Демецька, В.В. Гізер, А.Г. Гудманян, В.В. Конкульовський, Т.Г. Лукьянова, Ю.М. Плетенецька, О.І. Орехова, М.М. Юрковська).

Проте станом на сьогодні відсутні наукові розвідки комплексного характеру, де би ґрунтовно розглядалися основні стратегії та прийоми відтворення саме ненормативної лексики в українському кіноперекладі.

Метою статті є виокремлення основних стратегій та прийомів відтворення ненормативної лексики в українському кіноперекладі на основі кінострічки «Дедпул».

Виклад основного матеріалу. Важливо пам'ятати, що переклад ненормативної лексики є складним завданням, оскільки вимагає балансу між збереженням оригінальності та врахуванням культурних особливостей та сензитивності цільової аудиторії [6, с. 151]. Перекладачі та локалізатори повинні уважно аналізувати контекст та ретельно підходити до вибору стратегій та прийомів, щоб забезпечити якісне відтворення нецензурної лексики в кінопродукції.

Одна з основних стратегій полягає у заміні ненормативної лексики еквівалентами, які мають схожий емотивний відтінок. Це може включати вживання аналогічних образних виразів, культурно властивих висловів або місцевих сленгових слів. Наприклад, якщо персонаж фільму використовує грубий лайливий вираз, його можна замінити виразом, який передає той самий настрій і рівень експресії, але водночас не містить ненормативної лексики.

Якщо в мові перекладу відсутні функціональні аналоги або альтернативні відповідності, перекладач може застосувати прийом компенсації втрат. Суть цього прийому полягає в тому, що елементи змісту, які були втрачені під час перекладу, передаються за допомогою інших засобів. Важливо зазначити, що ці елементи не обов'язково передаються в тому самому місці, що і в оригіналі [1, с. 96]. Прийом компенсації втрат може бути використаний у кіноперекладі для збереження сутності ідей, емоцій або символіки, що можуть бути втрачені під час перекладу.

Ще одним поширеним прийомом є звуконаслідування або фонетичне відтворення образливих слів. Цей підхід дозволяє зберегти інтенсивність емоційної реакції на екрані шляхом заміни самого слова на звуковий еквівалент, який може передати подібну асоціацію або ефект. Він може включати в себе використання схожих звуків, ритму чи інтонації, що допомагає зберегти ефект оригінального образу в перекладі. Звуконаслідування або фонетичне відтворення образливих слів у кіноперекладі може виглядати наступним чином:

1. У фільмі оригіналі герой використовує образливе слово “damn” (прокляття) з підвищеною інтонацією та виділеним звуком “d”. У перекладі цей ефект може бути переданий, наприклад, за допомогою слова «лайно», де виділення звуку «л» та відповідна інтонація підкреслюють образливий характер висловлювання.

2. В оригінальному фільмі персонаж використовує сильне образливе слово “fuck”, яке починається зі звуку “f”. У перекладі це може бути відтворено за допомогою відповідного образливого слова зі схожим звуковим складом, що підкреслює його посил та емотивний заряд.

3. У фільмі оригіналі герой вживає образливе слово, яке має ритмічне повторення певних звуків. У перекладі цей ефект може бути переданий шляхом збереження ритму та повторення певних звуків у відповідному образливому слові.

Ці приклади демонструють, як звуконаслідування або фонетичне відтворення образливих слів у кіноперекладі може використовуватися для збереження емоційного ефекту та інтенсивності оригінального висловлювання.

Також можуть використовуватися стратегії, спрямовані на пом'якшення ненормативної лексики. Це означає заміну брутального вислову менш експресивним або загальноживаною лексикою, наприклад, використовуючи «дідько» замість більш грубого і нецензурного слова.

Додатковими стратегіями можуть бути контекстуалізація, розширення сцени або використання парафразування. Вибір конкретної стратегії залежить від кількох факторів, таких як мета перекладу, цільова аудиторія, жанр фільму та контекст використання ненормативної лексики в оригінальному матеріалі.

На основі фільму «Дедпул» було проаналізовано основні стратегії та прийоми відтворення ненормативної лексики у кіноперекладі. Фільм перенасичений обценними, стилістично зниженими словами, тому якомога краще слугує матеріалом для нашого перекладознавчого дослідження та узагальнених висновків.

«Дедпул» – це супергеройський комедійний фільм, заснований на коміксах Marvel. Вже з перших хвилин кінотекст виділяється вкрай великою кількістю нецензурної лексики. Така кількість ненормативної лексики мала б викликати відразу та обурення у глядача, але головною метою використання цих нецензурних слів є підкреслення характерологічних образів персонажів і посилення комічного ефекту, що в поєднанні з аудіовізуальною складовою досягає найбільшого результату. Фільм не виглядає вульгарно, а в перекладі усі нецензурні слова перекладені максимально влучно і «пристойно», зважаючи на цензуру, викликаючи при цьому потрібний комізм та посмішку у глядача.

Головний герой Дедпул відомий своєю саркастичністю та розпусним стилем мовлення, що часто супроводжується ненормативною лексикою. Саме ненормативна лексика є однією з основних характеристик словесного портрету персонажа [3, с. 109–111].

Звичайно, такий фільм орієнтований не на дітей, а на вже зрілу аудиторію, тому і лексика підібрана відповідно. Найчастіше у кінокартині зустрічаються слова “shit” і “fuck”, які вважаються нецензурними у мові оригіналу та мають різні словникові значення:

“Shit” – excrement; an act of defecating; possessions, equipment, mementos, etc.; to exaggerate or lie to [10]. Тобто, це таке слово, яке досить часто використовується не лише у своєму прямому значенні.

“Fuck” – для багатьох людей слово “fuck” є вкрай вульгарним, вважається непристойним і табуйованим у всіх сенсах. Незважаючи на це, різні форми цього слова, насамперед у його небуквальному, сленговому значенні, дедалі частіше проникають у випадкове вживання не лише як спонтанні вирази шоку, жаху чи гніву, але й як вербальні тики та звичайні підсилення, просто показники роздратування чи нетерпіння, чи навіть приємне здивування [7, р. 56–62].

Проте серед словникових значень є наступні: to have sexual intercourse; to treat unfairly or harshly (usually followed by over); to meddle (usually followed by with); used to express anger, disgust, peremptory rejection, etc., often followed by a pronoun, as you or it [10]. Звичайно, у фільмі ці слова здебільшого використовуються задля підсилення емоційного ефекту в епізоді.

Протягом усього кінотексту такі слова відтворені дотепними та влучними різними українськими відповідниками, взятими з багатой палі-

три нашої мови. Це мінімізувало повторюваність одних і тих самих слів та збагатило мовлення персонажів.

Часто нецензурна лексика може слугувати засобом посилення комічного ефекту. Певне слово або фраза персонажа можуть виступати реакцією на зовнішні чинники та показувати емоційний стан героя, що у поєднанні з візуальною складовою досягає ефективного результату. Тут для перекладача важливо розуміти, що завдання не лише правильно перекласти слово, але й також передати режисерський задум, рівень експресії та спричинити такий самий гумористичний ефект на глядача, як і в оригіналі. Дуже часто перекладачеві варто пожертвувати еквівалентом та словниковим відповідником задля збереження задуму через прагматичну адаптацію.

Слово “shit” мало різноманітні переклади залежно від ситуації на екрані. Якщо це були викрики, то переважно «от холера», «от гівно». Цікавим рішенням було перекласти вигук героя “oh shit” [8] – «твою ж швайку» [4]. Швайка – це ручний інструмент у вигляді товстої металевий голки на держалні для проколювання отворів, дірок; товсте шило. Отже, ми спостерігаємо, що перекладач звернувся до еквівалентного перекладу з метою максимально передати експресивність фрази, але при цьому уникнув використання нецензурних слів. Дедпул використовує креативність та несподіваність у своїх висловлюваннях. Варто звернути увагу на комічні ефекти, що створюються за допомогою несподіваних асоціацій, гумористичних аналогій та гри слів. На перший погляд зрозуміло, що означає такий вигук у самому епізоді: героя обступили зі всіх сторін, а у нього лише декілька куль, і тоді виривається фраза. І це звучить комічно, дотепно, не потрібно пояснювати, що у героя і так кепські справи. Однак, зрозуміло, що лексема «швайка» відома далеко не всім українцям і через це може не викликати бажаний ефект у вітчизняних глядачів. Зважаючи на те, що герой у масці, набагато легше підібрати еквівалент слова, тому що тут немає конкретних обмежень у міміці губ та тривалості репліки. Тому можна було б таку фразу також передати, наприклад, як «кулю мені в дупло». Звичайно, такий переклад збігався тоді б більше з ситуацією на екрані. Іншим прийнятним варіантом вважаємо «кулю мені в лоб», який викликає додаткові комічні асоціації в українських реципієнтів через алюзію на «вірусну» і вже крилату фразу Арсенія Яценюка під час виступу на Майдані.

Також був епізод, коли герой стріляв у злочинців і сам про себе рахував скільки куль він витрачає: “ten – shit, nine – fuck, eight – shit-fuck” [8]. Тут весь сенс саме в останній кулі, коли з’єднуються два слова. І ось таку гру можна було б також зберегти у перекладі, наприклад: «десять – бляха, дев’ять – курва, вісім – бляхо-курва» [4]. Перекладач вирішив кожне слово передати новим еквівалентом, що теж вважаємо непоганим рішенням: «десять–бляха, дев’ять–курва, вісім–твоюмамцю».

Деколи перекладач вдавався до нейтралізації та мінімізував рівень нецензурності у фразах, як до прикладу: “But that guy in the red suit just turned that other guy into a fucking-kebab” [8] – «а оцей зараз порубав отого на шаурму» [4]. Ми бачимо, що слово “fucking” було повністю вилучене при перекладі, проте відповідність фрази була досягнута за рахунок експресивності слова «порубав», тому додаткове підсилення було зайвим. Це яскравий приклад використання комбінації перекладацьких прийомів, таких як пом’якшення і компенсація, з метою збереження емотивного змісту фрази. У цьому випадку, коли вираз “fucking-kebab” був перекладений просто як «шаурма», було застосовано компенсацію, замінивши звичайне слово “turned” на «порубав», щоб уникнути втрати емотивності та емоційності.

Така ж сама ситуація була і у моменті, коли герой розповідав про себе: “I’m just a bad guy who gets paid to fuck up worse guys” [8], що у перекладі було відтворено як: «Я звичайний поганець, який за гроші мочить іще гірших» [4]. Тут ненормативне “fuck up” було адекватно передано сленговим словом «мочити». Перекладач вдається до поєднання грубої мови з гумором для створення унікального стилю, при цьому не використовуючи табуйовану лексику у мові перекладу.

Інший приклад використання нецензурної лексики відбувається, коли малий хлопець загрожує спалити все навколо і кричить з важким подихом: “You wanna fucking die?” [9]. У перекладі ця фраза різко змінюється на «це, бляха, не жарт!» [5]. Ми бачимо, що не тільки відбувається переклад з підбором еквівалентного відповідника, але також фраза змінюється повністю. Це в певній мірі залежить від ліпсингу, оскільки персонаж зображений на передньому плані у кадрі і слово «жарт» чудово співзвучне зі словом “die”. Тому, зберігаючи основну ідею фрази, вдалося забезпечити адекватність перекладу, враховуючи аудіовізуальний компонент.

Звичайно, кожен фільм ставить перед перекладачем свої виклики і «Дедпул» не є винятком. У початковій сцені фільму, коли герої ідуть у таксі,

Дедпул виголошує фразу: “Like two hobos fucking in a shoe filled with piss” [8]. Слово “hobo” в англійській мові означає «безхатченко», а “piss” тлумачиться як «сеча». З метою надання фрази більшої емотивності, комічності та точності, перекладач використав наступний еквівалентний вираз: «Як два бомжари, які пердолять обісцяні чуні» [4]. Цей переклад став насиченішим завдяки вдалому підбору еквіваленту «пердолять», що є більш розмовним сленгом, а також за допомогою слів «бомжари», «обісцяні» та «чуні», що підсилює комічний ефект. Власне, слово «чуні» означає гумовий або шкіряний чобіт у формі черевика з потовщеними краями та підощвами. Таким чином, вибір еквіваленту видається досить комічним і точним, оскільки прямий переклад «взуття» був би нудним та безбарвним.

Перекладач часто замінює ненормативну лексику еквівалентами, що використовуються у цільовій мові і мають подібний емотивний відтінок. Іноді також можна помітити використання нейтралізації або евфемізації. Незважаючи на рідкісне використання прийому пом’якшення, це не має великого впливу на загальну картину фільму і зберігає оригінальний характер персонажа та комічний ефект.

Друга частина цього захоплюючого фільму також вражає експресивними висловами та фразами. У початковій сцені герой видає таку фразу, говорячи про Росомаху: “Then the hairy motherfucker ups the ante by dying” [9]. Перекладачу потрібно було знайти відповідний еквівалент для слова “motherfucker” і він використав «потім, волохатий випердок зовсім нахабніє і здихає» [5]. Загалом, слово «випердок» є сленговим варіантом, але чітко розуміється аудиторією в даному контексті. Воно виглядає досить комічним і, що найголовніше, цікавим, незвичним. Така лексична різноманітність збагачує український переклад і робить його ще більш кумедним. Крім цього, з метою посилення комічності перекладач використав слово «здыхає» замість “dying”. Можна було б також використати фразу «відкидає кігті». Це може нагадувати вираз «відкинути копита – померти», але враховуючи, що мова йде про Росомаху, в якого є кігті, фраза набуває потрібної конотації. Зрозуміло, що така модифікація стає можливою лише через те, що обличчя персонажа не з’являється крупним планом на екрані, тому немає необхідності в точному ліпсингу.

Наступна фраза у перекладі була ще більш насиченою, ніж в оригіналі. На нашу думку, рішення перекладача додати трішки більше екс-

пресивності було вдалим, враховуючи характеристику головного героя. Фраза “But that’s where you’d be wrong. That babysitter of yours is high as fuck right now...” [9] була перекладена як «Але хрін там, тому що ваша нянька в дупель обпоролася» [5]. Вираз “high as fuck” означає, що людина перебуває під впливом наркотиків, аби підкреслити його надмірність, перекладач використав вираз «в дупель обпоролася». Отже, в цьому прикладі було підібрано відповідний еквівалент, навіть з елементами додаткового забарвлення.

Загалом, переклад фільму «Дедпул» може злякати великою кількістю нецензурної лексики, але саме це робить фільм по-справжньому комічним та особливим, адже як стверджує сам Дедпул – це «сімейне та романтичне» кіно. Перекладач зробив дуже клопітку та майстерну роботу, не тільки зберігши сам сенс та задум фільму, але й відтворивши нецензурну лексику «цензурно» і водночас навіть більш яскраво, ніж в оригіналі.

Переклад нецензурної лексики вимагає не лише високого знання двох мов, але також і глибокого розуміння особливостей менталітету, культури мови, що перекладається і, відповідно, на яку перекладається задля адекватного відтворення слів ненормативного забарвлення. У таких словах можна спостерігати найточніше вираження емоцій та характеру персонажа, що перекладач повинен відчувати для себе та відтворити у мові перекладу, при цьому зберегти ефект, який надав режисер тому чи іншому персонажу, епізоду тощо. У процесі перекладу необхідно враховувати метафоричне забарвлення, акцент режисера, мету комунікації між персонажами. Звичайно, зміна забарвлення чи рівня експресивності, а зокрема пом’якшення таких лексичних одиниць, може зіпсувати стиль режисера, спотворити емоційний ефект; проте водночас необґрунтоване вживання нецензурної лексики чи подекуди її дослівне відтворення може нести за собою лихослів’я, і як наслідок зіпсувати загальне враження від переглянутої кінострічки.

Висновки. Кінокартина «Дедпул» пропонує перекладачеві виклик у передачі ненормативної лексики, яка є важливою складовою частиною виразності та характерного образу головного героя та другорядних персонажів. Під час перекладу фраз та висловів з фільму перекладач найчастіше використовував стратегію підбору еквівалентного відповідника. Транскодувач намагався знайти вирази, які максимально передавали експресивність та смислове навантаження оригіналу, уникаючи використання прямого дослівного перекладу нецензурних слів.

Часто перекладач надавав перекладу більше емоційного забарвлення, щоб зберегти комічність та виразність фраз. Це дозволяло викликати ще більший гумористичний ефект серед української глядацької аудиторії. Транскодувач використовував розмовний сленг, незвичайні фрази та елементи жаргону, а також авторські оказіоналізми для створення більш насиченого та «смачного» перекладу.

Перекладач ретельно обирає слова та вирази, враховуючи значущість збереження характерологічного контексту для адекватного відтворення цілісних образів автентичних персонажів зокрема і жанрово-стилістичної домінанти кінотексту загалом.

Підсумовуючи, варто зазначити, що переклад ненормативної лексики вимагає від перекладача творчого та грамотного підходу, використання різноманітних стратегій та прийомів, а також почасти хорошого почуття гумору. Застосування стратегії підбору еквівалентного відповідника, додавання емотивності та подекуди використання нейтралізації чи помірної евфемізації, допомогли створити вдалу адаптацію кінокартини, зберігаючи витончений баланс між гумористичною складовою, яскравими персонажами і лінгвокультурними особливостями.

Проведене дослідження особливостей відтворення ненормативної лексики в англомовних фільмах має не лише теоретичну цінність, воно також сприятиме подальшому кращому адаптивному перекладу на теренах нашої держави.

Список літератури:

1. Арнольд В. В. Семантична структура слова в сучасній англійській мові та методика її дослідження. Просвіта, 2006. 192 с.
2. Жельвіс В. І. Полі брані. Лихослів’я як соціальна проблема. М. : Ладосвіт, 2001. 350 с.
3. Клепуц Л. Функціональна парадигма ненормативної лексики в постмодерній літературі. *Studia Methodologica* : науковий збірник, 2009. № 29. С. 107–112.
4. Кінострічка «Дедпул». URL: <https://uaserials.pro/1982-dedpul.html>.
5. Кінострічка «Дедпул 2». URL: <https://uaserials.pro/1983-dedpul-2.html>.
6. Clifford E. Landers. Literary translation: A Practical Guide (Topics in Translation 22). Clevedon: Multilingual Matters Limited, 2001. 224 p.

7. Dalzell Tom; Victor Terry. The New Partridge Dictionary of Slang and Unconventional English : Routledge. New York, 2007. 712 p.
8. Movie «Deadpool». URL: <https://engvideo.net/en/films/deadpool-2016/>.
9. Movie «Deadpool 2». URL: <https://engvideo.net/en/films/deadpool-2-2018/>.
10. Oxford English Dictionary. URL: <https://www.oed.com/>.

Konkulovskyy V. V., Voitiv O. I. FEATURES OF DEPICTING PROFANITY BASED ON THE MOVIE “DEADPOOL”

The publication actualizes the issue of characterological reproduction of profanity in film translation using the example of a movie “Deadpool”. The study focuses on the features, relevance, and importance of profanity reproduction. Turning to this popular superhero blockbuster, the article examines the strategies and techniques used to convey offensive language while maintaining the context, authenticity, and emotional power of the original movie. The article analyzes the techniques used in the translation of “Deadpool” in order to convey specific characters and their style of speech without violating the language norms and taking into account the sensitivity of the audience. During the work on film translation, translators are faced with challenges of conveying the emotional part and style of characters while preserving the nuances of the original version. The relevance of this article lies in the fact that profanity is a frequently used element of a language in the culture of the modern world, and it acquires a special meaning in such films as “Deadpool”. Research and analysis of profanity translation strategies in film translation help to understand how translators deal with this challenge and how it affects perception and communication with the audience. Thanks to this research, effective approaches and techniques were found that help translators to preserve the original character of a film, conveying its proper emotional impact on a viewer while taking into account the peculiarities of a language of the target environment. Based on the research, the article draws a conclusion about the importance of competent reproduction of profanity in film translation. Thus, the article aims to help translators and researchers of film translation to cope with the challenges associated with the translation of profanity, in particular in the film translation of “Deadpool”, which can become a useful tool in improving the quality of film translation and preserving the stylistic features of the original.

Key words: *offensive language, equivalent, film text, expressivity, profanity, translator, translation.*